

י"א באדר – יום תל חי

היישוב תל-חי

תל חי היה **יישוב** קטן ב**גליל העליון** בראשית תקופת ה**התיישבות הציונית בארץ ישראל**. הוא הוקם על אדמות שרכש **הברון רוטשילד**, שרובן הוקצו למושבה מטולה, שהוקמה בשנת 1896. חלק מן האדמות נמסרו בשנת 1905 לקבוצה בת שישה חלוצים על מנת לקבוע נוכחות ושליטה יהודית באזור. המִשְׁק החליף ידים עד שבקיץ 1918 התיישבה במקום קבוצת פועלים בראשות דוד באום וקלמן כהן. בסתיו אותה שנה, עם נסיגת הצבא הטורקי המובס, הם הקימו קיבוץ וקראו לו תל חי.

בתחילת 1920 החלו באזור התקפות על ידי **ערבים** שמרדו בשלטון המנדט ה**צרפתי** ורצו לסקו מן האזור. בכפר גלעדי ותל חי נמנו כ-20 איש בכל יישוב. הם שלחו קריאה ובה בקשת סיוע למגינים ממרכז הארץ שיגיעו לחיזוק המקום. אל תל חי הגיעו קומץ מתנדבים, בפיקודו של **יוסף טרומפלדור**.

ב-1920 התחולל ביישוב **קרב** שהפך סמל ללחימת מעטים מול רבים ולערך התיישבות

דמותו של יוסף טרומפלדור

סיפור גבורתו ומותו של יוסף טרומפלדור בקרב על הגנת היישוב תל-חי הפך לסמל של גבורה. דורות רבים של נוער התחנכו עליו ותנועות הנוער ציינו יום זה בביקור באנדרטת האריה השואג בתל חי שבגליל העליון.

זאב ז'בוטינסקי, מנהיג תנועת הרוויזיוניסטים וחברו הקרוב של טרומפלדור, הקים את תנועת הנוער "בית"ר" (ברית יוסף טרומפלדור) הנקראת על שמו. שירים וסיפורים נכתבו על גבורתו של טרומפלדור ושולבו בטקסים ביום הזיכרון.

מידע נוסף על דמותו של יוסף טרומפלדור ניתן למצוא באתר העוסק בתל חי:

<http://www.hatser-telhai.org.il/story.asp>

באתר זה מידע על ההיסטוריה של המקום והאירועים שהתרחשו שם בזמן הקרב על תל חי, ה-1 במרס 1920, י"א באדר, תר"פ וכן תיאור המורשת של היישוב תל חי וכוונולוגיה של ניסיונות התיישבות בחצר תל חי.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ עיינו באירועי הקרבות שהתרחשו בחצר תל חי.

בחרו אירוע שהרשים אתכם והסבירו מדוע.

❖ יש הרואים בקרב על תל חי סמל לגבורה ולהקרבה. הביעו דעתכם על תפיסה זו ונמקו אותה.

תל-חי כמיתוס ומצבת האריה השואג

באתר זה <http://www.hatser-telhai.org.il/story.asp> ניתן הסבר על התפיסה מדוע הפכו היישוב תל חי ולוחמיו לסמל ביישוב היהודי בארץ ישראל. הקרב בתל חי הוא דוגמה לקרב של מעטים מול רבים. מספר חיילים מצומצם ניסה לעמוד מול הסתערות של ערבים שעלו עליהם במספרם עשרת מונים. סיפור גבורתם ואופן נפילתם של רוב הלוחמים בתל חי הפך לסמל עבור היישוב היהודי. וכך נכתב בסיפור מורשת תל חי: "תל-חי תישמר כסמל יהודי של שילוב ההתיישבות והביטחון, כל עוד ייאלצו יהודים הרוצים בחיי עבודה יצירה ובניין בישראל, לאחוז גם בנשק".

קברו של טרומפלדור היה מוקד עלייה לרגל. על קברו ניצב פסל של אריה שואג. הרעיון להצבת פסל זה היה של **הפסל אברהם מלניקוב**. האומן בחר לפסל אריה בסגנון כנעני-אשורי כשילוב בין עם שישב במולדתו וגיבוריו הקדומים לבין יישובה מחדש של ארץ ישראל וגיבורי ההווה.

על האנדרטה כתוב: "טוב למות בעד ארצנו". יש הטוענים שאמרה זו מיוחסת ליוסף טרומפלדור, אותה אמר לידידיו הלוחמים רגעים ספורים לפני מותו. המילים האחרונות שאמר טרומפלדור לפני מותו, על-פי עדותו של ד"ר גרי, הרופא שטיפל בו, הן: "אין דבר - כדאי למות בשביל ארץ ישראל".

הדעות חלוקות לגבי אמירתו זו של טרומפלדור. חבריו שנשאו אותו לכפר גלעדי טוענים שסבל מכאבים איומים ולא היה מסוגל כלל לדבר. ישנן עדויות שלמרות כאביו החריפים הוא התעניין במתרחש בקרב והביע משאלה שחבריו יחזיקו מעמד בכבוד. הסבר זה מחזק את הטענה שבכל זאת נאמרו דבריו על הכבוד למות עבור הארץ. שולמית לסקוב כותבת שמשפטו של טרומפלדור מבטא את דרך חשיבתו כי דברים ברוח "טוב למות" אמר פעמים רבות. כך התבטא במכתבו לאחיו שמואל ב-1906: "מאושר אהיה, יודע לשם מה אני נופל"; ולפירה מגליפולי ב-27 ביוני 1915: "אם אני הולך למות, הרי אני הולך בשמחה, בלב קל, מפני שזה לשם הדבר הכי יקר לי. האם לא שמחה היא למות מתוך הכרה, שבמחיר זה יקבל עמי דבר מה במולדת היקרה, בארץ-ישראל!"; ושוב כתב לפירה, הפעם מלונדון, ב-13 ביוני 1917, לפני צאתו באנייה לרוסיה: "לעתים הנני מתאר לי שצוללת מטבעת את אנייתי. אם יקרני מקרה זה, הנני רוצה למות מיתה יפה, מתוך שמחה, כראוי ליהודי המת על ארץ-ישראל".

(בתוך: <http://lib.cet.ac.il/Pages/item.asp?item=2165&rel=1>)

למרות המחלוקת, אם נאמרו הדברים אם לאו, הפך משפט זה לסמל בעיני החלוצים באותה עת וגם עבור הדורות הבאים.

במקור זהו פתגם לטיני: "מתוק ויפה הוא למות בעד המולדת", והסופר **יוסף חיים ברנר** ניסח את האמירה הידועה היום בציבור: "**טוב למות בעד ארצנו**". הוחלט על כיתוב זה על גבי האנדרטה בעזרת ועדה מיוחדת שהוקמה לשם כך. בין חברי הוועדה היה גם המשורר חיים נחמן ביאליק. טקס גילוי המצבה התקיים ב-22 בפברואר 1934.

מכלול האירועים שהתרחשו בתל-חי, עמידתם האמיצה של קומץ לוחמים מול המון פורעים ודבריו של טרומפלדור הפכו את קרב תל-חי ואת טרומפלדור עצמו למיתוס בתפיסת ההיסטוריה הציונית. תל חי הפך למיתוס עבור היישוב המתחדש סמל לגבורה ולהיאחזות עיקשת באדמת המולדת.

האריה בתרבות האנושית הוא סמל לאומץ לב והדר מלכות. האריה מעורר אצל האדם תחושת ההערצה וגם יראה עמוקה. הוא מכונה "מלך החיות", וכך הוא מתואר ב**אגדות** רבות. מדינות, ערים, יחידות צבאיות ובתי מלוכה רבים אימצו אותו כסמלם בשל ייצוגי המלכות והגבורה המיוחסים לו.

האריה מוזכר בתנ"ך מספר פעמים. בברכת יעקב לבניו הוא מברך את שבט יהודה: "גור אַרְיָה יְהוּדָה מִטָּרֶף בְּנֵי עֲלִיתָ פָּרַע רָבֵץ פְּאֲרִיָה וּכְלָבִיָה מִי יִקְיָמוּנִי" (בראשית, פרק מט' פסוק 9). שבט יהודה מקבל את סמל האריה כאות למעמדו הרם בקרב שאר השבטים.

על שם האריה קיים גם הביטוי "אריה שאג, מי לא ירא?" ([עמוס](#), פרק ג' פסוק 8). דמות האריה מופיעה ב**בתי כנסת** רבים על [ארון הקודש](#) (בעיקר כמשתחוה ל**לוחות הברית**), והוא אף מופיע בסמלה של [ירושלים](#), שהייתה חלק מנחלת שבט יהודה. בין השאר הוא מופיע בסיפורו של שמשון. הזכרתו של שמשון כגיבור על שניצח את האריה מראה שהאריה נחשב לחזק במיוחד.

שאלות לדיון ולמחשבה

- ❖ האריה מסמל כוח אומץ ואצילות. התבוננו בפסל האנדרטה לזכר חללי תל-חי. כיצד עיצוב האנדרטה מבטא את הפרשנות לבעל החיים האריה?
- ❖ כתבו על פי פענח עיצוב האנדרטה, איזו משמעות נתן האומן המפסל לקרב תל-חי ולחיילים שמתו במהלכו?
- ❖ עיינו בתולדות חייו של טרומפלדור ובקורות הקרב האחרון בו נלחם, קרב תל-חי. הביעו את דעתכם ונמקו אותה, האם פסל האריה הולם את דמותו של טרומפלדור?

שירים על תל-חי

אירועי הקרב שהתחולל בתל-חי, עמידת הלוחמים בגבורה מול חיילי האויב הרבים ודמותו הכריזמטית, יוצאת הדופן, של טרומפלדור – כל אלה עוררו רגשות עזים בקרב מנהיגים ולוחמים בארץ ישראל, סופרים ומשוררים. התחושות והמחשבות היוו תשתית לכתיבת שירים רבים אודות נושאים אלה.

שיר תל-חי / ז'בוטינסקי

השיר נכתב על-ידי ז'בוטינסקי בירושלים תרפ"ט, כהמנון ל"ברית טרומפלדור" ונמצא בתיקי קק"ל שבארכיון הציוני. ב"ברית טרומפלדור" הכוונה לתנועת הנוער בית"ר, "ברית הנוער העברי על שם יוסף טרומפלדור", שהוקמה לפני הקמת המדינה על ידי [ז'בוטינסקי](#). התנועה, ששמה הוא [ראשי תיבות](#) של "ברית יוסף טרומפלדור", נקראת על שמו של [יוסף טרומפלדור](#), המסמל גבורה יהודית בעת החדשה, ועל שמה של עיר-המצודה [ביתר](#), המסמלת אף היא עמידה של גבורה יהודית בעת העתיקה. על מנת לשמר את שמה של המצודה, מאוית השם טרומפלדור בת'. ביתר היא עיר קדומה [בהרי יהודה](#), מלאה תפקיד חשוב ב**מרד בר-כוכבא** והייתה מבצרו ומעוזו האחרון של [שמעון בר כוכבא](#).

שירו של ז'בוטינסקי משלב בתכניו את יישוב הארץ ובנייתה לצד הקריאה להגן עליה בעזרת מגן וחרב.

הקריאה להפוך את תל-חי לדוגמה ומופת של לחימה והיאחזות בקרקע עולה מתוך שירו של ז'בוטינסקי: "כי בָּזַרְע הַזְרוּעַ / תִּבְנֶה תֵּל-חַי!" ; "שֶׁם תֵּל-חַי רוּם יִמְרֵא / תֵּל הַפּוּחַ הָעֵבְרִי!". וכן: "נִזְדַּיֵן-נָא לֵב וְזָרוּעַ / וְנִקּוּם, אַחִי, / לִלְחֵם, לִכְבוֹשׁ, לִנְטוֹעַ / וּלְבַנּוֹת תֵּל-חַי!" בשיר מילים רבות משדה סמנטי של מלחמה וקרבות, הן פעלים והן שמות של כלי מלחמה: זרע הזרוע, נקום, נזדיין, נכבוש וכן מגן וחרב. אווירה לוחמנית משתלטת על השיר והיא החשובה. הדובר קורא ללוחמים להתגייס ומעודד אותם להילחם. מצד שני הוא קורא לבנות את תל-חי. ביטוי זה מופיע מספר פעמים בשיר.

אמנם יש כאן שילוב בין לחימה ובנייה, אולם בקורא נוצרת תחושה שקריאות הקרב גוברות על קריאות הבנייה ועבודת השדה. בשיר שורות רבות המסתיימות בסימן קריאה, כאילו אין די במלל עצמו, המורכב מקריאות המאיצות בלוחמים, להבהיר את הדחיפות, החשיבות והנחישות של הצעירים הלוחמים. הדובר קורא בפאתוס רב כי תל חי צריכה להפוך לסמל עבור כל הדורות הבאים.

בשיר פזמון בעל תבנית החוזרת על עצמה עם שינויים קלים:

**שֶׁם תֵּל-חַי יִתְקַדֵּשׁ -
תֵּל הַמְרֹץ הַחוּרֵשׁ!**

**שֶׁם תֵּל-חַי רוּם יִמְרֵא
תֵּל הַפּוּחַ הָעֵבְרִי!**

**שֶׁם תֵּל-חַי עַד יַחִי -
תֵּל הָרוּחַ הָעֵבְרִי!**

**שֶׁם תֵּל-חַי סִמַּל דּוֹר -
תֵּל עֶמֶל נְעוּז וְאוֹר!**

הפזמון החוזר מבטא את תמצית רוח השיר שעוסק ברוח העברית מלאת העוז שתהפוך לסמל. תל-חי וגיבוריה משתקפים בעיני דובר השיר הן כעובדי אדמה חרוצים ועמלים והן כלוחמים אמיצים ובעלי כוח.

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ מהי האווירה בשיר?
- ❖ מהם המסרים של השיר אותם הדובר מבליט?
- ❖ קראו אודות ההיסטוריה של היישוב הקדום "ביתר" והמאורעות שהתרחשו שם בזמן מרד בר כוכבא.

- הביעו דעתכם, האם הרמיזה לשילוב בין שם היישוב ושמו של טרומפלדור מתאימה.
- ❖ רשמו את הפעלים בשיר ומיינו אותם.
- אלו רבדים של משמעות נותנים הנושאים של הפעלים בשיר?
- ❖ רשמו את המילים החוזרות בשיר.
- מדוע חוזרות המילים המסוימות האלה?
- מהי מטרת המילים החוזרות בשיר בכלל?
- ❖ מהם התכנים הבולטים בפזמון של השיר ומהם המסרים שלו?
- רשמו אלו מילים חוזרות על עצמן ומהי משמעותן בשיר.
- רשמו מהן המילים המתחלפות בתבנית הבסיסית ומהי משמעותן בשיר.
- מהו תפקיד הפזמון בשיר זה?

שיר אסירי עכו / זאב ז'בוטינסקי

שיר אסירי עכו נכתב על-ידי זאב ז'בוטינסקי בזמן שבתו בכלא עכו בשנת תר"ף (1920), בתקופת שלטון האנגלים בארץ ישראל. למרות היות מקור השיר קשור במחתרות בכלל ובאצ"ל ובתנועת בית"ר בפרט (ששמה הוא ראשי תבות של: ברית יוסף טרומפלדור – המוזכר בשיר בעקיפין), התקבל השיר והושר בחלקי ציבור רחבים ביישוב העברי-ציוני. הדובר בשיר רומז על ישיבתו בכלא כאסיר: "אנו שְׁבִי". אולם מבין חומות הכלא הוא נושא עיניו לדמות מופת "גִּבּוֹר גִּדָּם" הלוא הוא טרומפלדור וליישוב שנלחם על קיומו, תל חי. מתוך אי הבהירות של מצבו חושב הדובר- האסיר על דוגמה שתחזק את רוחו בשבי. דוגמה שהיא בשבילו מציאות וחזון כאחד. את אלה הוא מוצא בדמותם של הלוחמים בתל חי ועמידתם האמיצה מול גלי הערבים התוקפים. הדובר מדמה את תל חי לכתר החרמון. תל חי מהווה כעין שיא במלחמות בארץ. הדובר פותח ומסביר כי רבים הקרבות בארץ, בכולם נשפך דם של לוחמים. אולם הדם הטהור ביותר הוא זה של לוחמי תל-חי. הכללת כל האזורים בארץ נעשית בעזרת כמה ביטויים. האחד בעזרת ציון מקומות בשני קצות הארץ, צפון ודרום, והם חובקים ביניהם את כל הארץ: "מְנִי דָן עַד בְּאֵר שָׁבַע, מְגִלְעָד לְיָם" וכן "בֵּין אֵילָת וּמְטוּלָה". השני הכללה של כל צורות הנוף: "נִיר וְהָר וְגִיא".

למרות שיישובי הארץ למודי מלחמות: "אֵין אֶף שְׁעַל אֲדָמָתֵנוּ / לֹא כִפַּר בְּדָם וְכֵן " דָּם עֶבְרִי רָוֹ לְשִׁבְעַ / נִיר וְהָר וְגִיא" והאדמה בכל קצות הארץ רוויה בדמם של לוחמים, דמם של לוחמי תל-חי שונה והוא טהור מכולם: " לֹא נִשְׁפָּךְ טְהוֹר / מִדָּם חוֹרְשֵׁי תֵל חֵי. / מִדָּם חוֹרְשֵׁי תֵל חֵי." השורה האחרונה חוזרת פעמיים להדגשת המסר הטמון בה. אלה שנשפך דמם חרשו בשדות.

יש כאן העצמה לדמותם של לוחמי תל-חי לאור ההשוואה למה שקרה בכל ההיסטוריה של עם ישראל ובכל חבלי ארץ ישראל בכל הדורות.

♪ לשיר יש מנגינה.

נקודות לדיון ולמחשבה

- ❖ הדובר מדגיש כי אדמת ישראל ממטולה ועד אילת ידעה מלחמות ורוותה דם לוחמים. מדוע מציין הדובר את כל חבלי הארץ?
- ❖ מה יחסו של הדובר ללוחמי תל-חי? העתיקו את הביטויים המתאימים.
- ❖ מדוע מכונה תל-חי "כתר החרמון"?
  - מה משתמע מן הביטוי לגבי מעמדה של תל-חי ביישוב הציוני?
- ❖ מהי משמעות הביטוי: "מדם חורשי תל חי"?
  - מהי תרומתו למסר של השיר?

בגליל בתל חי / אבא חושי

אבא חושי (1898-1969), מנהיג ציוני, איש התיישבות, מנהיג פועלים, חבר כנסת, ראש העיר חיפה במשך שנים רבות.

את השיר "בגליל, בתל חי" הקריא אבא חושי לראשונה מספר חודשים טרם עלייתו לארץ, בוועידת תנועת השומר הצעיר בלבוב. השיר מבוסס על משפטים שאמר טרומפלדור ברגעיו האחרונים לפני מותו

לקראת סיומו של הקרב בתל חי נורה טרומפלדור ומצבו הרפואי היה אנוש. עם רדת הלילה ביקש טרומפלדור שיביאו רופא מכפר גלעדי. הרופא מצא את טרומפלדור בצלילות מלאה, אולם סיכויי הרפואיים להתאושש היו אפסיים. בדרך לבית החולים בכפר גלעדי הוא ביקש מים. כשחברו התקרב אליו עם הבקבוק הוא אמר: "אין דבר, כדאי למות בעד ארצנו". במהלך השנים הפך משפטו זה של טרומפלדור למיתוס בפני עצמו ורבו המחלוקות אם בכלל טרומפלדור אמר דבר מה בדרך הקשה לכפר גלעדי או רק נאנק מכאבים. ואם אמנם אמר דברים מסוימים אלה. המחלוקות הן גם על הניסוח המדויק בו הם נאמרו הדברים. את הניסוח של הביטוי, כפי שהוא מוכר לרבים היום, ניסח יוסף חיים ברנר: "טוב למות בעד ארצנו".

בשורות רבות בשיר חוזר הביטוי הזה בגלגולי ניסוח שונים או ברמיזות.

למשל, בבית הראשון: "טרומפלדור נפל. / בעד עמנו, בעד ארצנו".

וכן "לאמר לאחים שם: / לכו בעקבותי".

בבית השני: "תזכרו אותי, / כי נלחמתי וגם נפלתי / בעד מולדתי".

תכנים אחרים המובעים בבתי השיר עוסקים בלחימה בתל-חי. היישוב מוזכר בשמו ומתואר על רקע הרי הגליל: "דרך הרים, דרך גבעות" ותיאור הלחימה האמיצה והנואשת כאחד עד הרגע האחרון: "בכל מקום / ובכל רגע / תזכרו

אותי, / פי נלחמתי וגם נפלתי / בעד מולדתי."

בשיר מתואר מיתוס נוסף על הלוחמים שהגנו על היישובים בזמן התקפות החמושות של הערבים: " כל היום אני חרשתי / ובלילה קנה רובה פנדי אחרתי". תיאור האחיזה בה בעת הן במחרשה והן בנשק. האחיזה בנשק היא אילוץ ולא נעשתה ברצון, אלא כדי להגן על היישוב ושאר האנשים שבו. השיר כתוב בגוף ראשון, בשמו של טרומפלדור. טרומפלדור פונה בקריאה ובבקשה לא לשכוח אותו בזכות הייחודיות שבמעשהו: הגנה עד מוות על תל-חי.

♪ לשיר יש מנגינה.

נקודות למחשבה ולדיון

- ❖ כתבו מתוך השיר את הביטויים המתארים את דמותו של טרומפלדור.
- אילו אפיונים מדגיש הדובר בשיר לגבי דמותו של טרומפלדור?

גליל / אברהם ברוידס

העובדה ששירו של אברהם ברוידס פורסם בעיתון הילדים "דבר לילדים" מעידה על הלך הרוח החינוכי באותה עת. טרומפלדור הלוחם נתפס כדמות המהווה מופת ודוגמה ללוחם ראוי, וחשוב שהדור הצעיר ייחשף לה ולפעילותה ההרואית.

השיר פותח בתמונה פסטורלית של רועה צאן המחלל בחליל בגבעות הגליל עבור "...לשעה, לגדי, לסוף תועה. / לכל שובב רוידף פרפר, / להלך בא מעיר וכפר". האווירה נעימה ורגועה של עדרים רועים, אנשים משתובבים ורודפים אחר פרפרים. המסר של מנגינת החליל הוא קריאה לשלום. התכנים של המנגינות הן האגדות המיוחדות של הגליל: " יש אגדות פה בגליל".

האגדות מרחיקות את הקורא מההווה לעת העתיקה. הדובר ממקם את הלוחם "העתיק", עליו מספרות האגדות במערה, בה הוא מבקע צורים ומעתיק סלעים ממקום למקום. מעין לוחם אגדי בעל כוחות מיוחדים.

שמו של טרומפלדור אינו מוזכר במפורש בשיר אלא בעזרת אזכורים ורמיזות בעזרת מאפיינים ייחודיים השייכים לדמותו בלבד:

1. "בשיר חיים יצא לקרב / מול אספסוף גדול ורב". – אזכור המידע על קרב תל-חי, מסירות הלוחמים בהגנה על היישוב ובכוונתם הראשונית לעלייתם על הקרקע – לבנות יישוב כדי לחיות בו.
2. "' טוב למות על המשמר / בעד ארצנו! זה אמר". – אזכור המשפט שאמר טרומפלדור לפני מותו.
3. "היה היה גבור חידה / ולו רוע חידה". – אזכור העובדה שלטרומפלדור הייתה זרוע אחת קטועה. לרבים לא קשה לזהות, בעזרת אזכורים אלה, שמדובר בדמותו של טרומפלדור.

החיבור בין דמות הלוחם הקדמון לבין דמותו של טרומפלדור מעצימה את דמותו של טרומפלדור ומאדירה אותה, במיוחד בהיבט הפיזי, מעין לוחם כל יכול. אולם אי אפשר לבנות את דמותו של הלוחם מבלי לקשור את שני חלקי השיר. בסיום קריאת השיר הקורא מבין שגם דמות הרועה המחלל בגבעות הגליל היא דמותו של טרומפלדור ולה שני

רכיבים משמעותיים. האחד כאיש אדמה המתיישב בתל חי כדי לעבוד עבודה חקלאית על אדמת ישראל והשני דמות שוחרת שלום. זו הרי מנגינתו של החליל.

בשיר זה דמותו של טרומפלדור, שמוצג ברוב השירים אודותיו כלוחם עז רוח, מאוזנת יותר ומעודנת בעזרת הפתיח על דמותו של הרועה.

דמות הרועה בשיר משקפת את המציאות של ההווה ההתיישבותית בתל חי. היו להם עדרי צאן ורעייתם בשדות הייתה אחת מהפעולות שחברי הקבוצה ביצעו. בנוסף מהדהדת המשמעות המטאפורית של דמות הרועה, כפי שנתפסה במקרא. כל המנהיגים הגדולים של עם ישראל במקרא היו רועי צאן. כרועים הם גילו יכולת להגן על הצאן מפני חיות טורפות, מפני רועים אחרים ולדאוג לצרכיו של העדר. רועה כזה יכול להיות מנהיג, להוביל את העם. הוא בעל יכולת השפעה וחזון.

השיר מתאר את מורכבות דמותו של טרומפלדור ורבדיה השונים וכך היא מלאה יותר בעיני הקורא.

♪ לשיר יש מנגינה.

נקודות לדיון ולמחשבה

❖ תארו, בעזרת ביטויים מן השיר, את דמותו של הרועה.

○ מהי התרשמותכם מדמות הרועה המתוארת?

❖ בתנ"ך מסופר על מנהיגים רבים של עם ישראל שהיו רועים בטרם קיבלו את תפקיד ההנהגה.

○ אלו תכונות מתארות את הרועים במקרא?

○ מדוע, לדעתכם, דוקא הם נבחרו כמנהיגים?

❖ מדוע הדובר בשיר רומז על היות טרומפלדור רועה? מה היבט זה תורם לדמותו?

❖ רשמו ביטויים מהשיר המתארים את "הגיבור העתיק".

○ מה מיוחד בדמות הלוחם הזה?

○ מדוע בחר הדובר לתאר את טרומפלדור כ"גיבור עתיק"?

❖ רשמו ביטויים מן השיר המתארים את דמותו של טרומפלדור.

○ מדוע ביטויים אלה נבחרו?

חלום יוסף הגלילי / שמואל בס

הדובר בשיר בוחר להבליט את המעשה ההתיישבותי של טרומפלדור וחבריו, שהתיישבו בתל-חי. הדובר מרמז על האזור: "גדות החולה" "צפון מולדת" "גדות ירדן". ההתיישבות של הקבוצה בתל-חי מהווה דוגמה ומופת לאחרים ובעצם עשייתה יש מעין קריאה לאחרים לבוא גם כן לגליל. היבט זה בולט במיוחד בפזמון החוזר של השיר:

צָלִיל הַפֶּלֶא – הַגְּלִילָה!

צָלִיל הַפֶּלֶא – הַגְּלִילָה!

אֶל הַגְּבוּל – שָׁם אֶעֱפִילָה

מִחֶכֶה לָךְ הַתֶּלֶם.

צָלִיל הַפֶּלֶא – הַגְּלִילָה!

מִחֶכֶה לָךְ הַתֶּלֶם,

הַתֶּלֶם.

בפזמון כשישה ביטויים מתוכם שלושה חוזרים על עצמם שלוש פעמים במהלך הפזמון. זהו ניסיון להבליט ולהדגיש שוב ושוב את הייחודיות שבהתיישבות בגליל, עד כדי כך שהמילה "הגלילה" יש בה צליל של פלא. בעוד שפזמון השיר עוסק יותר באדמה ובתלם הנחרש על ידי מחרשה, בתי השיר מקשרים את דמותו של טרומפלדור לקרב. למשל השורות: "...הַמְדוּרָה אֲשֶׁר הַבְּעֶרְתָּ / בְּהוֹד-אֵשׁ – גְּבוּרָה יוֹקֵדֶת" וכן: "... שׁוֹר סָבִיב! מְגֹדֵל בְּרִיחַ / וְחוֹמָה הַנֶּעֶר לָנוּ".

שני בתיים מהשיר פותחים במילים "חלומך יוסף". למשל: "...חֲלוֹמְךָ יוֹסֵף זֶה עֲתָה, / קָם וַיְהִי עַל גְּדוֹת הַחוֹלָה". וכן ... "חֲלוֹמְךָ, יוֹסֵף, הַפְּרִיחַ / עַל גְּדוֹת-יֶרֶדן אֵיתָן הוּא".

הקונוטציה המקראית לחלומות יוסף שבספר בראשית אינה מתממשת כאן. בתחילה חלם יוסף חלומות הקשורים למשפחתו ולאחיו ובהיותו במצרים חלומות הקשורים לכלכלת של מצרים. בשיר זה החלום הוא התיישבות בגליל, על גדות החולה, על גדות הירדן והצטרפותם של בני הנוער למימוש החלום הזה. הביטוי לכך בשורות השיר הוא: "... הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר קָרָאתָ, / הַמוֹנֵי עִמָּךְ עָנוּ לָהּ!" ואותם בני נוער מהווים חומה איתנה ליישוב: "... שׁוֹר סָבִיב! מְגֹדֵל בְּרִיחַ / וְחוֹמָה הַנֶּעֶר לָנוּ".

נראה כי לאור העובדה שביישוב תל-חי היו קומץ מתיישבים בלבד (שמספרם נע בין 6 ל-9), חלומו של יוסף לא מומש ולא באו מתיישבים רבים לחיות שם. ייתכן ובשורות השיר יש רמיזה להשפעה העתידית על בני הנוער בפרט ועל היישוב בכלל שאירוע הקרב בתל חי השפיע עליהם. אחרי שהוקמה אנדרטת האריה השואג בתל חי עלו אליה לרגל המוני בני נוער לעצרת זיכרון לחללי הקרב. הקרב הזה מהדהד בזיכרון הלאומי כחלק בלתי נפרד מאירועי גבורה שיש להנחילם כמורשת קרב גבורה, כמייצגים נאמנות והקרבה לדורות הבאים.

♪ לשיר יש מנגינה.

נקודות לדין ולמחשבה

❖ בשיר מופיע הביטוי "חלום יוסף".

○ מהו חלומו של יוסף בשיר זה והאם חלומו התגשם?

ליל י"א באדר / אנדה אמיר-פינקרפלד

מוקד השיר הוא התאריך ליל י"א באדר. כל בית בשיר פותח בשורה: " ליל יו"ד-אָלֶ"ף בְּאָדָר" ובהמשך, בכל אחד מבתי השיר, מתאר הדובר זווית מיוחדת המאירה את ייחודו של התאריך הזה בעיניו. בית ראשון מדגיש את אוירת האבל, בית שני מתאר את רגע מותו של טרומפלדור והמשפט המפורסם שאמר ברגעיו האחרונים, שני הבתים האחרונים עוסקים בהשפעת האירועים שאירעו בתל חי על הדור הצעיר. הם מבטאים את תחושת הזעם בעקבות האירוע מחד גיסא ואת הצורך לקחת אחריות לגבי העתיד בגליל מאידך גיסא. תחושת המחויבות כה עזה שהיא 'נחתמת' בנדר.

סדר הבתים בשיר, הפותח בציון מותו של טרומפלדור בתאריך י"א באדר וממשיך בבית השני במשפט שאמר בזמן גסיסתו, הם אלה שיצרו את ההדהוד בלב הצעירים. אלה האירועים והדברים שהטביעו את חותמם על אותם צעירים השומרים על הגליל.

כדאי לשים לב שהדובר כאן מופיע ברבים – ה'אנחנו' כהמשך לאווירת הקולקטיב שהייתה בתחילת ההתיישבות הציונית ובראשית חייה של המדינה.

♪ לשיר יש מנגינה.

נקודות למחשבה ולדיון

❖ מהי המשמעות שנותן הדובר בשיר לתאריך י"א באדר?

○ כתבו את השורות המתאימות והסבירו אותן.

תל חי / דוד שמעוני

אירוע הקרב בתל-חי הופך בשיר זה לאירוע לאומי מכוון של תקווה וגאולה. הדובר מתייחס לאירוע קרב תל-חי כהתרחשות הנוגעת לעם כולו. השימוש בביטויים מקראיים ושפה נמלצת מעלים את שירו של שמעוני למעין נבואה. על פי דובר השיר הקרב הזה מלמד כי עם ישראל הוא עדיין סלע איתן, הכבוד לא גלה ממנו וכי הגבורה פורחת בקרב. התובנות האלה, המנוסחות כמסקנות של הדובר, מופיעות כסיכום לכל בית.

למשל בית שני מסתיים בשורות:

"כי עוד עז הסלע
סלע ישראל."

והבית השלישי בשורות:

"זה היום עדות לוקטת
כי כבוד עוד לא גלה."

♪ לשיר יש מנגינה.

פעילות השוואה

השוו בין השיר "תל חי" / דוד שמעוני לבין השיר "ליל י"א באדר" של אנדה עמיר-פינקרפלד.

○ כיצד מתייחסים שני הדוברים בשירים אלה לליל י"א באדר?

לסיכום

❖ כתבו קווים לדמותו של טרומפלדור. הביעו דעתכם מה מיוחד בדמותו ומדוע הפכו אותה למיתוס עם מותו?
❖ יש הטוענים כי צורך השעה, ימי קרבות עם פורעים לצורך הגנה על היישוב העברי המתחדש, הוליד את האדרתו של טרומפלדור כלוחם נועז.

○ האם מדינה זקוקה לגיבורים בני אנוש או לחזונות ורעיונות משמעותיים?

❖ הסבירו את אמרתו של טרומפלדור במילים שלכם והביעו דעתכם על המסר הטמון בה ונמקו אותה.

○ האמנם יש להעדיף את המוות על פני החיים?

○ האמנם מדינה עדיפה על פני חייו של האזרח הבודד?

○ האם אתם מכירים אירועים אחרים שאנשים נהרגו למען רעיון, או למען מדינתם? ספרו על מקרה כזה והביעו את דעתכם ואת רגשותיכם עליו.

היחידה פותחה על ידי איריס ברקוביץ, מרכז לתכנון לימודים הוראה והערכה, מכללת בית ברל © כל הזכויות שמורות.